

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано стан та основні тенденції розвитку вітчизняної банківської інфраструктури, що забезпечує виробничу діяльність банків. Розроблено пропозиції щодо подальшого вдосконалення банківської інфраструктури, яка, в свою чергу, повинна забезпечити ефективне функціонування банківської системи України.

The state and main trends of national banking infrastructure which provides production activities of banks. Suggestions for further improvement banking infrastructure, which in turn should ensure the effective functioning of the banking system of Ukraine.

Банківська інфраструктура забезпечує ефективне функціонування банківського сектору України. Тому очевидно, що розвиток вітчизняного банківництва залежить не лише від макроекономічних чинників і політики держави щодо стимулювання банківської системи, а й від стану і ступеня розвитку самої банківської інфраструктури. Проблема дослідження сучасного стану і тенденцій розвитку вітчизняної банківської інфраструктури набуває особливого значення в процесі перспективного розвитку банківської системи ринкового типу, оскільки інфраструктура допомагає банкам отримувати оперативний доступ до фінансових ресурсів, зменшує витрати на виробництво банківських послуг та їхню реалізацію, забезпечує банківський ринок необхідними кваліфікованими кадрами й т. ін.

Значний внесок у наукове дослідження банківської інфраструктури зробили такі російські економісти, як А. Г. Грязнова, О. І. Лаврушин, А. М. Товасієва. Деякі вітчизняні науковці, зокрема Д. О. Гетманцев, С. М. Лобозинська, А. М. Мороз, М. І. Савлук, Н. Г. Щукліна, у багатьох своїх працях стверджують про необхідність розвитку вітчизняної банківської інфраструктури, проте жоден з них не виділяє її видів і не аналізує її стану й тенденцій розвитку.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану та виявленні тенденцій розвитку вітчизняної банківської інфраструктури, а також її впливу на розвиток банківської системи України.

З нашої точки зору, банківська інфраструктура – це сукупність взаємопов'язаних інститутів, які мають забезпечуючий, допоміжний характер і формують необхідні умови для здійснення й розвитку діяльності банків, сприяючи створенню і доведенню банківських послуг до їхніх клієнтів. При цьому основним видом банківської інфраструктури є виробнича інфраструктура, яка насамперед забезпечує виробничу діяльність банків. Виходячи з цього, характеризуючи сучасний стан розвитку банківської інфраструктури, ми будемо аналізувати виробничу інфраструктуру, до якої належать чотири структурних підвиди, а саме: матеріально-технічне, програмно-технологічне, кадрове та інформаційне забезпечення банківської діяльності.

Матеріально-технічне забезпечення будь-якого банку включає: офісні меблі; оргтехніку; засоби зв'язку (крім локальних та глобальних комп'ютерних мереж); транспорт; канцелярське приладдя тощо. Звідси очевидно, що матеріально-технічне оснащення банку майже нічим не відрізняється від матеріально-технічного оснащення будь-якого підприємства у сфері фінансових послуг, оскільки функціональні вимоги банку аналогічні вимогам будь-якої мобільно розвинутої та високотехнологічної компанії.

Проте слід зазначити, що виробниче обладнання будь-якого банку, на наш погляд, варто розподілити на дві категорії, залежно від його функціонального призначення: технічне (забезпечує банк матеріально-технічною базою) та технологічне (забезпечує банк програмно-технологічною базою). У зв'язку з цим банки, на відміну від суб'єктів господарювання, окрім вищезазначеного матеріально-технічного забезпечення, потребують спеціального технічного обладнання, яке пов'язане лише зі специфікою банківської діяльності, зокрема: банківські сейфи; інкасаторські сейфи; сховища цінностей; спеціальні банківські двері; депозитні скриньки; броньовані кабінки (пункти обміну валюти, каси, кабінки охорони) тощо.

З інституційної позиції цей підвид виробничої інфраструктури представлений вітчизняними й закордонними підприємствами, які виробляють і продають офісні меблі, оргтехніку, засоби зв'язку тощо, а також вітчизняними фірмами-виробниками спеціального технічного обладнання. За нашими дослідженнями, на початок 2011 р. очевидним монополістом на вітчизняному ринку банківського обладнання є науково-виробниче об'єднання «Практика», що представляє доволі широкий асортимент банківського обладнання (сховища цінностей, двері, сейфи, шафи архівні, обладнання для депозитаріїв, засоби технічного захисту інформації, серверні, пункти обміну валют, касові кабінки, депозитні скриньки) [1]. Варто також зазначити, що на ринку виробництва банківських сейфів успішно функціонують такі вітчизняні підприємства, як ТОВ «Лука Сейфи», ТОВ «Укрсейф», ТОВ «Селвіст».

Щодо програмно-технологічного забезпечення банківської системи, то тут очевидна його специфічність, яка пов'язана передусім зі специфікою банківської діяльності. Крім цього, слід підкреслити й те, що технологічне обладнання неможливе без спеціального програмного забезпечення. Виходячи з цього, програмно-технологічне забезпечення банківської діяльності, на наш погляд, включає два основних елементи – технологічне обладнання та програмне забезпечення. У свою чергу, програмне забезпечення включає: автоматизовані банківські системи; систему електронних платежів; системи дистанційного обслуговування клієнтів.

Варто зазначити, що функціонально банківська інфраструктура в частині технологічного забезпечення доволі розвинута, оскільки банки оснащені сучасною високотехнологічною технікою, проте з інституційної позиції в цьому напрямку банківської інфраструктури спостерігаються певні диспропорції. Оскільки на вітчизняному ринку виробників технологічного обладнання дуже мало, тому його постачають переважно з-за кордону. Наприклад, доволі успішно на банківському ринку функціонує компанія «Реноме-Смарт», яка є одним із провідних постачальників банківського обладнання в Україні, її клієнти – більше 50 банків України [2].

Проте є підприємства, які не лише постачають технологічне банківське обладнання з-за кордону, а й виготовляють його. На ринку України вони представлені такими потужними компаніями, як PRO Intellect Technology, «ДіК», «ІВК «РОНТЕК», ТОВ «Система» та ін.

Досліджуючи системи автоматизації банківської діяльності вітчизняних банків, ми з'ясували, що на українському ринку успішно функціонують такі фірми-розробники, як компанія CS (Харків) та компанія «Lime Systems» (Донецьк), які спеціалізуються на розробленні, інсталяції, комплексному супроводженні та розвитку АБС, а також є безумовними монополістами в цьому сегменті банківської інфраструктури. Програмне забезпечення компанії CS, зокрема АБС Б2, експлуатує більше третини українських банків [3], а АБС SCROOGE компанії «Lime Systems» – близько 30 [4].

Щодо системи електронних платежів (СЕП) Національного банку України, то вона загалом задовольняє вимоги банківської системи України. Однак ця система розроблена на основі технічного та системного програмного забезпечення, що не відповідає сучасним міжнародним стандартам для систем подібного класу, а тому в майбутньому вона не зможе забезпечити достатню гнучкість, продуктивність і належний рівень захисту інформації.

Розглядаючи тенденції розвитку СЕП в Україні, слід зазначити, що учасниками СЕП у січні 2011 р. були 977 установ, що на 338 установ менше, ніж за аналогічний період 2010 р. (табл. 1). Зменшення відбулося здебільшого серед філій банків України, кількість яких скоротилась на 334 одиниці порівняно з аналогічним періодом 2010 р.

Таблиця 1

Динаміка учасників СЕП за період 2006–2011 рр.
(за станом на 1 січня)*

Рік	Загальна кількість установ	За типом установ				
		Банки	Філії банків	Спеціалізовані установи	Інші установи	Інші установи
2006	1692	165	1464	28	35	–
2007	1639	169	1407	28	35	–
2008	1612	173	1376	28	35	–
2009	1550	182	1304	28	36	–
2010	1315	181	1070	28	36	–
2011	977	175	736	28	37	1

* Складено автором на основі [5].

Отже, однією з головних проблем функціонування СЕП в Україні є посилення навантаження на головні відділення банків через скорочення кількості філій за умови постійного зростання обсягу платежів, що чітко прослідковується в січні 2011 р.

Значного поширення на даному етапі розвитку сучасної банківської інфраструктури набула система дистанційного обслуговування клієнтів, застосування якої дає змогу за допомогою традиційних засобів зв'язку (стаціонарних чи мобільних телефонів, мережі Інтернет) оперативно одержувати якнайповнішу інформацію, необхідну для клієнта, і здійснювати банківські операції, не виходячи з дому чи офісу. До систем дистанційного обслуговування клієнтів належать: телефонний банкінг, мобільний банкінг, SMS-банкінг та Інтернет-банкінг.

Досліджуючи ринок дистанційного обслуговування, ми проаналізували наявність тієї чи іншої послуги дистанційного обслуговування клієнтів у вітчизняних банках у площині їхнього розподілу за групами банків за розміром активів, відповідно до Рішення НБУ № 868 від 30. 12. 2010 р. «Про розподіл банків на групи» (табл. 2).

Таблиця 2

Використання дистанційного обслуговування вітчизняними банками за станом на 01. 01. 2011 р. *

<p>Àðîñ è áàì è³à çà ðí çì òðì ì àèðèè³à</p>	<p>Í àçàà áàì èó</p>	<p>Àè èì ðèñòàì í ÿ ä èñòàì ö³éì ì ã ì àñèóàì áóáàì í ÿ</p>		
		<p>Òàèáðî ì ì èè áàì è³ì ä</p>	<p>Ì ì á³èì è è áàì è³ì ä (GSM-áàì è³ì ä), SMS-áàì è³ì ä</p>	<p>²ì òàðì áò- áàì è³ì ä</p>
<p>ððîñ à I: àèðèèè – á³èùø á 14 ì èðä. ððì.</p>	Í ðèáàòàì è	+	+	+
	Òèðèèáàì è	+	+	+
	ÀÒÁ Áàì è	-	+	+
	Í Õ Áàì è	+	+	+
	Õ³ àì ñè³ Èð áàèð	+	+	+
	Áàì è Õ ì ðòì	-	+	+
<p>ððîñ à II: àèðèèè – á³èùø á 4,5 ì èðä. ððì.</p>	Áàèùòà Áàì è	-	-	+
	Àðñòà Áàì è	-	+	+
	Ðì àì á³à Áàì è	-	+	+
	Õ³ ààð ñàèáàì è	+	-	+
	² àèñáàì è	-	+	-
	Í òàáàèñ-Áàì è	-	+	-
<p>ððîñ à III: àèðèèè – á³èùø á 2 ì èðä. ððì.</p>	ª àðì áàçàì è	-	+	-
	Ì áàáàì è	-	+	+
	Àèñì ðàñ-Áàì è	-	-	-
	Õ ì èùèñáàì è	-	+	-
	Òèð³ áàì è	+	-	-
	Àèñì ì áàì è	-	+	-
<p>ððîñ à IV: àèðèèè – ì áì ø á 2 ì èðä. ððì.</p>	Çèàðì áàì è	-	-	-
	Í ñòì Áàì è	-	+	-
	Õ ì ðòòì à-Áàì è	-	-	+
	Àñòðà Áàì è	-	+	+
	Àðèèà	-	-	-
	Í èñ³ Áàì è	-	-	-

* Складено автором на основі [7].

Як бачимо, послуга телефонного банкінгу, незважаючи на те, що залишається найбільш популярною формою віддаленого банкінгу на Заході, не є поширеною в Україні, серед наведених банків її надають лише 6. Щодо GSM- та SMS-банкінгу, то наведені банки, які належать до I-ї групи, усі без винятку надають ці послуги своїм клієнтам. А серед банків, які належать до IV-ї групи, послуги мобільного банкінгу надає лише 2. Звідси очевидно, що послуги мобільного банкінгу, а особливо SMS-банкінгу, доволі поширені в Україні. За нашими підрахунками, їх надають приблизно усі великі й майже кожний другий середній та дрібний банки.

Аналізуючи наявність послуги Інтернет-банкінгу, ми бачимо з табл. 2, що її надають переважно банки I-ї та II-ї груп банків за розміром активів.

За даними Internet World Stats, в Україні на кінець 2010 р. налічувалось 15,3 млн. інтернет-користувачів, з них лише 5,2% користуються Інтернет-банкінгом (в абсолютному обчисленні – це 800 тис. осіб). А лідерами ринку станом на 01. 12. 2010 р. є ПриватБанк, його Інтернет-банкінгом користується 540 тис. клієнтів. На другому місці ПУМБ – 91 тис. користувачів, далі йде Укрексімбанк – 81 тис., Універсалбанк – 50,8 тис. і замикає п'ятірку ОТП Банк – 43 тис. клієнтів [6].

За нашими дослідженнями, в Україні приблизно 15 банків надають послуги повноцінного Інтернет-банкінгу. Критерієм повноцінності є можливість для банківського клієнта, який має доступ до Інтернету, переказати кошти на будь-який банківський рахунок у будь-якому вітчизняному банку. Більшість банків дозволяє робити перекази коштів тільки в межах банку або на рахунки в інших банках із заздалегідь визначеними реквізитами (оплата комунальних і телекомунікаційних послуг, електроенергії тощо). Але, безумовно, використання Інтернет-банкінгу вітчизняними банками набирає обертів.

Основними тенденціями розвитку дистанційного банківського обслуговування в Україні найближчими роками, на нашу думку, буде постійне збільшення кількості користувачів мобільного банкінгу та Інтернет-банкінгу, зростання інтенсивності використання таких послуг та попиту на додаткові інтегровані функції, такі як Інтернет-трейдинг, можливості ведення кількох рахунків у одній системі електронного банківського обслуговування, навіть рахунків різних банків. Звідси очевидно, що система дистанційного банківського обслуговування є одним із найпріоритетніших напрямків розвитку в складі вітчизняної банківської інфраструктури, яка забезпечує виробничу діяльність банків.

Проте не менш важливим для ефективного функціонування вітчизняної банківської системи є кадрове забезпечення банківської діяльності, оскільки якість банківського персоналу доволі часто виступає одним із ключових чинників успіху банку на ринку. Досліджуючи ринок праці банківського сектору, ми з'ясували, що, незважаючи на всі ознаки відновлення банківської системи після фінансово-економічної кризи, вітчизняні банки продовжують скорочувати персонал. За даними НБУ, кількість зайнятих в українському банківському секторі за січень–вересень 2010 р. становила близько 219,65 тис. осіб, а це майже на 20,9 тис. (8,7%) менше від усередненого показника за попередній рік. Загалом, за інформацією НБУ, чисельність співробітників банківської галузі за 2009–2010 рр. скоротилася майже на 60 тис. осіб [5].

Слід також зазначити, що банки стикаються з проблемою дефіциту висококваліфікованого персоналу, оскільки у зв'язку з модернізацією ІТ-систем з'явився попит на відповідних спеціалістів з банківським досвідом, а також із проблемою низької пропозиції на ринку праці вузькоспеціалізованих фахівців, які пов'язані з такими напрямками, як, наприклад, факторинг, торгове і проектне фінансування.

Таким чином, інфраструктура кадрового забезпечення потребує докорінних змін у системі вищої освіти. З нашої точки зору, це можливо лише за умови створення для студентів банківського профілю ситуацій під час навчання, які будуть максимально наближені до реальної роботи банків, зокрема включення до вузівської програми вивчення АБС Б2 – найпоширенішого банківського програмного забезпечення в Україні. На нашу думку, це буде дуже позитивна тенденція для вищих навчальних закладів, оскільки надасть їм змогу підготувати своїх студентів до роботи в реальних умовах.

Інформаційне забезпечення банківської діяльності, як один з основних елементів банківської інфраструктури, на наш погляд, варто розглядати як певну систему інформації, яку отримують банки від різноманітних спеціалізованих та неспеціалізованих джерел. На наш погляд, доцільно виділити чотири основних напрями інформації, яка буде забезпечувати повноцінне функціонування будь-якого банку (табл. 3). Як бачимо, з інституційної позиції інформаційна інфраструктура вітчизняного банківського бізнесу доволі насичена й різноманітна, оскільки представлена не лише інформаційними, рейтинговими та консалтинговими агентствами, а й НБУ, Асоціацією українських банків (АУБ), державними, статистичними органами, а також іншими фірмами та організаціями. Проте незважаючи на це, існує дуже багато проблем, пов'язаних з функціонуванням інфраструктурних інституцій, які забезпечують банки інформацією. Зокрема, за даними НБУ, за станом на 01. 01. 2011 р. кількість зареєстрованих банків становила 194 [5], а учасниками кредитних бюро, за нашими дослідженнями, є приблизно 100 банків. Отже, велика кількість банківських установ в Україні ще не користується послугами бюро кредитних історій. Досліджуючи український ринок рейтингових послуг на кінець 2010 р., ми виділили лише чотири рейтингових агентства, які включені Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств: «Кредит-Рейтинг», «IBI-Rating»,

Національне рейтингове агентство «Рюрік», «Експерт-Рейтинг». Тому, на наш погляд, в існуючій ситуації на ринку рейтингових послуг, запровадження обов'язкового рейтингування в банківській діяльності є недоцільним, оскільки сьогодні реалізувати оцінку діяльності фінансових установ спроможна обмежена кількість уповноважених ДКЦПФР рейтингових агентств.

Таблиця 3

Складові інфраструктури інформаційного забезпечення банківської діяльності

І аї дїі ї ої ді ао³з	Çì ³ñò³ї ої ді ао³з	Í ñí í áí ³ äæáðäëä ³ї ої ді ао³з
<p>³ ої ді ао³з, уèà çááàçí à-ò ç³ëñí áí í ý ááí è³ñüèè ò í í àðàò³</p>	<p>Ð³ááí ù áí òí ä³à òà çàí ù àäæáí ù äðí í äáýí ; ñòáí í í í èòòòà í òí í í çèò³çí à äáí í çèòí í í óòà èðäáèòí í í óòè í èó; äáí ³í òí ò³ áí ñí àèè ñòáí ä³ò-èçí ýí èòí ³áí òè³ ñòà; í òí òáí òí ³ñòàáèè çà äáí í çèòàí è òà èðäáèòàí è; í áè³èí àà ñòàáèá Í ÁÓ; èðäáèòí ñí òí í í æ³ñòó³ í èàòí ñí òí í í æ³ñòó³ í çè-àèúí èè³à; èðäáèòí ³ ³ñòí ò³çí í çè-àèúí èè³à; äðò³ñòó çàñòàáèáí í áí í àèí à; èí òèòòááí í ý èòò³³à äàèòò; èí èðòòááí í ý ò³í í èòí áí àð³à; äáí ³í òí áí òáí ò³à; ò³ è í à áí òí áí ò³ í ³í àòàèè; í æááí è³ñüèè äáí í çèòè òà èðäáèòè; í áí òýí èè äðí ò í áí -èðäáèòí çí í è³èèè</p>	<p>Äáðæááí à ñèóæáà ñòàòèñòè èè Óèòàç è, Í àò³ í àèúí èè äáí è Óèòàç è, Áñí ò³ò³ó óèòàç ñüèèò ááí è³à, í í ààòèí á³í òááí è, ñòàòèñòè-³í òááí è, áð òí èðäáèòí èò³ñòí ò³è, ³í òí òí àò³è í ³ àááí òñòàà, ò áèòèí áí á³ àááí òñòàà, í àðèáòèí áí á³ àááí òñòàà, í áí ñ³è í ³ ó í í àè, ò á³ ñòòàò³è³ í àèàòè, òí òáí áí -í òí í èñèí á³í àèàòè, í òááí çàòí òè òí ò³á í æááí è³ñüèè èðäáèòí í</p>
<p>³ ої ді ао³з, уèà çááàçí à-ò ò³ áí ñí àèè í áí ääæ áí ò ááí èó</p>		

Усі вищенаведені заходи мають реалізовувати державні органи влади шляхом регулювання на законодавчому рівні. Слід також зазначити, що велику роль у поліпшенні стану банківської інфраструктури відіграє НБУ та ДКЦПФР, зокрема у питаннях модернізації СЕП та регулюванні ринку рейтингових послуг.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що вітчизняна банківська інфраструктура на даний час є перспективною, оскільки всі її елементи знаходяться на певному етапі розвитку. Однак незважаючи на це, варто звернути увагу на певне запізнення у її розвитку, оскільки багато елементів інфраструктури ще недостатньо відповідають потребам розвитку сучасної банківської системи України.

Література

1. *Науково-виробниче об'єднання «Практика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.practika.ua>.*
2. *Компанія «REHOMЕ-SМАРТ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://renome-smart.com>.*
3. *Компанія CS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cs ltd.com.ua>.*
4. *Компанії «Lime Systems» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lime-systems.com>.*
5. *Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.*
6. *Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aub.org.ua>.*
7. *Рішення Національного банку України № 868 «Про розподіл банків на групи» від 30. 12. 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>.*